

**1.19. PERSPECTIVA DEL DERECHO INTERNACIONAL DEL MEDIO
AMBIENTE (pp. 2-20)**

—

**1.19. PERSPECTIVA DEL DRET INTERNACIONAL DEL MEDI AMBIENT (pp.
21-39)**

SUSANA BORRÀS PENTINAT

*Profesora colaboradora de Derecho Internacional Público / Professora col-laboradora
de Dret Internacional Públic*

Universitat Rovira i Virgili

Sumario: 1. La Cumbre Mundial sobre los Objetivos de Desarrollo del Milenio, del 20 a 22 de septiembre de 2010. 2. La Resolución sobre Derecho Humano al Agua y el Saneamiento. A/64/L.63/Rev. 1. 3. La COP 10/MOP 5 del Convenio sobre la Diversidad Biológica. 3.1. La COP/MOP 5: el Protocolo complementario sobre responsabilidad y compensación del Protocolo de Cartagena. 3.2. La COP 10: el Protocolo de Acceso y Beneficio a los Recursos Naturales Genéticos.

La crónica jurídica internacional de este segundo número de la *Revista Catalana de Dret Ambiental* ofrece un análisis de los documentos más significativos que se han adoptado en los últimos seis meses: el Documento final de la Cumbre Mundial sobre los Objetivos de Desarrollo del Milenio y la Resolución de la Asamblea General de las Naciones Unidas sobre el derecho humano al agua y el saneamiento; asimismo se han adoptado dos nuevos protocolos: el Protocolo complementario sobre responsabilidad y compensación del Protocolo de Cartagena y el Protocolo de Nagoya de acceso a los recursos genéticos y de participación justa y equitativa en los beneficios derivados de su utilización.

Los dos primeros son documentos que guardan una intrínseca relación con la protección de los derechos humanos y la preservación del medio ambiente y que constituyen un reconocimiento formal del derecho al agua que, sin duda, reforzará el marco legislativo nacional e internacional, el cual, en la actualidad, no es suficiente. Junto con este reconocimiento formal, es preciso aplicar este derecho de forma efectiva, es decir, hacerlo realidad.

A cinco años de que expire el plazo para alcanzar los objetivos de desarrollo del milenio, su cumplimiento está lejos. Sobre todo si se analiza el derecho humano al agua, ya que cerca de mil millones de seres humanos carecen de agua potable y casi la mitad de la población del mundo vive sin saneamiento básico.

Tampoco las metas de reducción de la pérdida de biodiversidad previstas para el 2010 se han alcanzado. Sin embargo, el último documento analizado en la presente crónica, el acuerdo alcanzado en Japón, da un respiro a la ONU, muy criticada por el mastodóntico sistema de negociaciones multilaterales puesto en marcha tras la Cumbre de Copenhague. Así concluye la presente crónica, con el análisis de la Quinta Reunión de las Partes del Protocolo de Cartagena (MOP-5) y la Décima Conferencia de las Partes (COP 10) del Convenio sobre la Diversidad Biológica, ambas celebradas en Nagoya. Mientras que en la MOP-5, las partes han acordado las reglas y los procedimientos

internacionales sobre responsabilidad y compensación en caso de daños a la diversidad biológica resultantes de los organismos vivos modificados, en la COP10 las partes no solo han definido un régimen internacional de acceso y beneficio a los recursos naturales genéticos, sino que también se han propuesto asegurar la supervivencia de las especies y los ecosistemas en peligro de extinción mediante la adopción de medidas efectivas e inmediatas para poner fin a la pérdida de biodiversidad, de modo tal que en el 2020 existan y se apliquen todas las políticas y acciones necesarias para que de aquí al 2050 la biodiversidad sea valorada y conservada, restaurada y utilizada racionalmente, de forma que sustente la vida en un planeta sano y aporte beneficios esenciales para todos los seres humanos. Para ello, en Nagoya se han fijado unos objetivos con motivo del Año Internacional de la Biodiversidad, que ha sido el 2010.

1. La Cumbre Mundial sobre los Objetivos de Desarrollo del Milenio, del 20 a 22 de septiembre de 2010

Los jefes de Estado y de Gobierno se reunieron en la sede de las Naciones Unidas en Nueva York del 20 al 22 de septiembre de 2010 para celebrar la Cumbre Mundial sobre los Objetivos de Desarrollo del Milenio¹.

El 8 de septiembre del año 2000, la Cumbre del Milenio reunía en la sede de la Organización de las Naciones Unidas en Nueva York a 189 jefes de Estado y de Gobierno, con el fin de transmitir el mensaje claro de que la erradicación de la pobreza mundial debía ser una prioridad para todas las naciones. Este espíritu se reflejó en la Declaración del Milenio, que fue aprobada por 189 países y firmada por 147 jefes de Estado y de Gobierno², y que constituyó fundamentalmente un firme compromiso con los objetivos de desarrollo del milenio (en adelante, ODM).

Los objetivos de desarrollo del milenio de Naciones Unidas constan de ocho ambiciosos puntos clave y tienen unas metas muy concretas a alcanzar para el 2015. Los primeros siete objetivos acordados hacen referencia a la erradicación del hambre y la pobreza, a

¹ El documento final [A/65/L.1] de la Cumbre Mundial sobre los Objetivos de Desarrollo del Milenio fue aprobada por la Asamblea General por consenso el 22 de septiembre. Se incluye una agenda de acción para alcanzar los objetivos para el año 2015. Consultese en línea en: <http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=A/65/L.1>.

² Véase la Resolución 55/2.

la educación primaria universal, a la igualdad de género, a la reducción de la mortalidad infantil y maternal, a la detención del avance del sida, el paludismo y la tuberculosis, y a la sostenibilidad del medio ambiente. El objetivo 8 se centra en fomentar una asociación mundial para el desarrollo a través de la materialización de un compromiso firme que úne recursos y voluntades en forma de alianzas entre países ricos y pobres.

En el 2005, reunidos en la sede de las Naciones Unidas en Nueva York del 14 al 16 de septiembre, los jefes de Estado y de Gobierno acordaron adoptar medidas sobre varios de estos desafíos mundiales. El resultado fue el Documento Final de la Cumbre Mundial 2005³.

En los diez años transcurridos desde la firma de los ocho objetivos de desarrollo del milenio (ODM) se han conseguido algunos avances importantes: hacia el 2015 se habrá reducido a la mitad el número de personas que viven en situación de pobreza extrema, es decir, la mitad que en 1990, aunque todavía serán 920 millones de personas; se escolarizado a 33 millones de niños más que hace diez años; y, en comparación con el 2003, doce veces más personas reciben hoy en día tratamiento contra el sida.

En el texto, de 31 páginas, adoptado en esta conferencia del 2010, se repasan uno a uno los ocho ODM que se fijaron en el 2000 y se expresa el convencimiento de que “Naciones Unidas, sobre la base de su carácter universal, legitimidad y mandato único, desempeña un papel vital en la promoción de la cooperación internacional para el desarrollo y a la hora de apoyar la aceleración de la puesta en práctica de estos objetivos”. En este sentido, los países firmantes reiteran “la necesidad de unas Naciones Unidas fuertes para abordar los retos de un entorno global cambiante”, y a este respecto reclaman que se preste más atención a África y, en particular, a aquellos países que están más lejos de alcanzar los ODM para la fecha prevista.

El documento final aborda por separado cada uno de los ocho ODM y hace una serie de propuestas.

En cuanto al primero, la erradicación de la pobreza extrema y el hambre llama a abordar las causas de este fenómeno, a buscar un crecimiento económico justo que promueva el

³ Véase la Resolución 60/1. El informe final publicado por Naciones Unidas puede consultarse en: http://millenniumindicators.un.org/unsd/mi/pdf/MDG%20BOOK_SP_new.pdf.

pleno empleo y a promover el empoderamiento y la participación de las mujeres rurales como agentes críticos para garantizar el desarrollo agrícola y la seguridad alimentaria.

En cuanto a la educación primaria universal, insta a reforzar la sostenibilidad y la predictibilidad de la financiación de los sistemas de educación nacional; en lo relativo a la promoción de la igualdad de género y el empoderamiento de las mujeres, se pide que se eliminen las barreras a la educación de las niñas, se garantice el libre acceso a la educación, se aporte ayuda financiera y se promuevan políticas que pongan fin a la discriminación.

En el apartado de la salud, se reclama una gestión integrada de las enfermedades infantiles, programas adicionales de vacunación, una mejor nutrición, un mayor uso de mosquiteras tratadas con insecticidas para prevenir la malaria y una lucha intensificada contra la neumonía y la diarrea con el fin, todo ello, de reducir la mortalidad infantil en dos tercios.

En lo que respecta a la reducción de la mortalidad materna en tres cuartas partes, la Cumbre ha subrayado la necesidad de abordar la salud reproductiva, materna e infantil de una forma integral mediante la provisión de planificación familiar, atención prenatal, matronas especializadas en los partos y atención de emergencia de obstetricia y neonatal, entre otras cuestiones.

Respecto al sexto ODM, el relativo a la lucha contra el sida, la malaria y otras enfermedades, el documento final aboga por una intensificación de los esfuerzos de prevención y por un mayor acceso al tratamiento con el apoyo de la comunidad internacional.

Para garantizar la sostenibilidad medioambiental, los firmantes piden que los Estados adopten una acción global urgente que aborde el problema del cambio climático de acuerdo con los principios identificados en el Convenio Marco de la ONU sobre Cambio Climático y que se pongan en práctica los tratados de la ONU que buscan combatir la desertificación y mantener la diversidad biológica.

Por último, la Cumbre declaró que el cumplimiento de todos los compromisos en materia de ayuda oficial al desarrollo (AOD), incluidos los de los países ricos —entre

ellos España— relativos a destinar el 0,7% de su PIB a ayuda al desarrollo para el 2015, es crucial.

La Cumbre concluyó con el convencimiento de que estas metas para acabar con el hambre y la pobreza en el mundo para el 2015 son alcanzables siempre y cuando haya un “compromiso renovado” y acciones decididas por parte de todos los países.

2. La Resolución sobre Derecho Humano al Agua y el Saneamiento. A/64/L.63/Rev.

1

En el año 2000, los jefes de Estado y de Gobierno se comprometieron, mediante la Declaración del Milenio⁴, a reducir a la mitad para el 2015 la proporción de la población que carece de acceso al agua potable o no puede costearlo y que no tiene acceso a los servicios básicos de saneamiento, como uno de los objetivos de desarrollo del milenio establecidos por la ONU. Con el fin de alcanzar este objetivo, el pasado 28 de julio la Asamblea General de la ONU aprobó la Resolución sobre Derecho Humano al Agua y el Saneamiento con 122 votos a favor, 0 en contra y 41 abstenciones⁵.

Cientos de movimientos sociales de todo el mundo han celebrado la aprobación el 28 de julio, por parte de la Asamblea General de Naciones Unidas, de esta resolución que reconoce el acceso al agua potable y al saneamiento. En efecto, la iniciativa aprobada en la ONU, que fue presentada oficialmente por Bolivia con el auspicio de más de 30 países, reconoce, como un derecho humano universal y básico, “el derecho al agua potable y al saneamiento como un derecho humano esencial para el pleno disfrute de la vida y de todos los derechos humanos”.

En la Resolución se manifiesta la “profunda preocupación” porque “aproximadamente 884 millones de personas carecen de acceso al agua potable y más de 2.600 millones no tienen acceso al saneamiento básico”. Actualmente, el continente asiático alberga el 60% de la población mundial y dispone solo del 30% de los recursos hídricos del planeta, mientras que América del Sur alberga el 6% de la población mundial y disfruta del 26% de los recursos hídricos del mundo. Cada año fallecen aproximadamente 1,5

⁴ Véase la Resolución 55/2.

⁵ Consultese la Resolución en: <http://daccess-ods.un.org/TMP/737283.1.html>

millones de niños menores de cinco años y se pierden 443 millones de días lectivos a consecuencia de enfermedades relacionadas con el agua y el saneamiento. Se calcula que para el año 2025 cerca de 5.500 millones de personas tendrán escasez de agua, mientras que anualmente mueren entre cinco y diez millones de personas en el mundo por uso de agua no tratada. Solo en el año 2002 murieron más de tres millones de personas a causa de diarreas y del paludismo, el 90% de las cuales eran menores de cinco años. El coste social asociado al tratamiento de enfermedades relacionadas con la contaminación del agua asciende a 125 miles de millones de dólares por año.

Además, se declara que el acceso a servicios sanitarios básicos es un derecho, ya que, por ejemplo, la contaminación del agua con materia fecal es una de las principales causas de mortalidad en los países más pobres del planeta. La realidad es que más de 2.600 millones de personas carecen de instalaciones sanitarias adecuadas, como retretes, lo que contribuye a que 1,5 millones de niños mueran cada año a causa de enfermedades relacionadas con la falta de salubridad, según apunta la Resolución.

Con el fin de hacer efectivo este derecho, la Resolución exhorta a los Estados y las organizaciones internacionales a que proporcionen recursos financieros y propicien el aumento de la capacidad y la transferencia de tecnología por medio de la asistencia y la cooperación internacionales, en particular a los países en desarrollo, a fin de intensificar los esfuerzos para proporcionar a toda la población un acceso económico al agua potable y el saneamiento.

A pesar de que esta resolución no tiene carácter vinculante, representa la voluntad de los gobiernos de avanzar en el reconocimiento y desarrollo de estos derechos. Al respecto debe considerarse que, incluso antes de que se aprobara, los gobiernos ya estaban obligados a cumplir con el derecho humano al agua y el derecho al saneamiento en virtud de sus obligaciones derivadas de instrumentos internacionales de derechos humanos tales como: la Convención sobre los Derechos del Niño (artículo 24, párrafo 1), la Convención sobre la Eliminación de Todas las Formas de Discriminación contra la Mujer (artículo 14, párrafo 2, h) y el Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales (artículo 11, párrafo 1, sobre el derecho a un nivel de vida adecuado, y artículo 12, sobre derecho a la salud), todos firmados y ratificados por

muchos Estados que han apoyado esta resolución⁶. Sin embargo, cotidianamente millones de personas en el mundo sufren no solo la falta de acceso al agua y al saneamiento, sino también problemas serios de calidad y asequibilidad de esta.

El avanzar en el reconocimiento y desarrollo de estos derechos en el nivel internacional compromete aún más a los Estados a la adecuación de la normatividad nacional sobre la materia.

Al respecto, la Resolución prevé que la experta independiente “sobre la Cuestión de las Obligaciones de Derechos Humanos Relacionadas con el Acceso al Agua Potable y el Saneamiento” presente un informe anual a la Asamblea General y alienta a la experta independiente a que siga trabajando en todos los aspectos de su mandato, y, en consulta con todos los organismos, fondos y programas pertinentes de las Naciones Unidas, incluya en el informe que presente a la Asamblea en su sexagésimo sexto período de sesiones las principales dificultades relacionadas con la implantación del derecho humano al agua salubre y potable y el saneamiento, y el efecto de estas en la consecución de los objetivos de desarrollo del milenio.

De hecho, los movimientos que han luchado por el derecho humano al agua en el ámbito internacional tienen claro que el trabajo y la movilización ahora deben seguir, para asegurar que se respete la resolución recién votada y se siga avanzando rumbo a una convención sobre este derecho. Varios países industrializados presionaron hasta el

⁶ En el plano internacional, el derecho humano al agua es reconocido en varios instrumentos jurídicos tales como la Convención sobre la Eliminación de Todas las Formas de Discriminación contra la Mujer y la Convención sobre los Derechos del Niño, y también en convenios de derecho internacional humanitario, tales como el Protocolo adicional a los Convenios de Ginebra de 12 de agosto de 1949 relativo a las víctimas de los conflictos armados internacionales (Protocolo I) de 1977, y el Protocolo adicional a los Convenios de Ginebra de 12 de agosto de 1949, relativo a las víctimas de los conflictos armados sin carácter internacional (Protocolo II de 1977), así como en declaraciones ministeriales como la Declaración de Mar del Plata de la Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Agua de 1977, la Declaración de Dublín sobre Agua y Desarrollo Sostenible de 1992⁶ y la Declaración Ministerial del Foro Mundial del Agua de Kioto del 2003; en el ámbito regional, en la Carta Europea del Agua de 1968, en la Carta Europea de los Recursos del Agua del 2001, en la Recomendación 1731 de 2006 del Consejo de Europa “Contribución de Europa por el mejoramiento de la gestión del agua” y en la Convención de 1992 sobre la protección y la utilización de los recursos de agua transfronterizos y de los lagos internacionales, adoptada en Londres en 1999 en el marco de la Comisión Económica para Europa de las Naciones Unidas; en la Carta Africana de los Derechos y el Bienestar del Niño de 1990; en la Convención Africana para la Conservación de la Naturaleza y de los Recursos Naturales del 2003; en el Protocolo a la Carta Africana de los Derechos del Hombre y de los Pueblos sobre los Derechos de la Mujer en África del 2003; en la Carta de las Aguas del Río Senegal del 2002; en el Protocolo adicional a la Convención Americana sobre Derechos Humanos en Materia de Derechos Económicos, Sociales y Culturales (Protocolo de San Salvador) de 1988. Pero su desarrollo jurídico proviene de la interpretación auténtica que realizó el Comité de Derechos Económicos, Sociales y Culturales de las Naciones Unidas en su 29 sesión, celebrada en Ginebra, del 11 al 29 de noviembre de 2002, y de la que se da cuenta en su observación general número 15 titulada “El derecho al agua”.

último momento para que no se aprobara la iniciativa, aunque a la hora de la votación se abstuvieron para cuidar su imagen internacional. Entre esos países destacan el Reino Unido, Canadá, los Estados Unidos, Australia y Nueva Zelanda. Finalmente, la Resolución pasó con 122 votos a favor, 0 en contra y 41 abstenciones.

3. La COP 10/MOP 5 del Convenio sobre la Diversidad Biológica

Los científicos estiman que, en la actualidad, la Tierra está perdiendo especies entre cien y mil veces más rápido de lo que indica la media histórica del planeta. Precisamente, con motivo del Año Internacional de la Biodiversidad en el 2010, la Convención sobre la Diversidad Biológica⁷ y el Programa de Naciones Unidas para el Medio Ambiente (PNUMA) han celebrado la décima Conferencia de las Partes (COP 10) del Convenio sobre la Diversidad Biológica⁸.

En efecto, del 19 al 29 de octubre se reunieron los delegados de 190 naciones de todo el mundo en el Centro de Congresos de Nagoya, Japón, para celebrar la COP 10, una conferencia de dos semanas con un único objetivo: asegurar la supervivencia de las especies y los ecosistemas en peligro de extinción⁹. Además, los más de cuatro mil delegados abordaron otras cuestiones tan relevantes como la transferencia, manipulación y utilización de organismos vivos modificados (OVM) resultantes de la biotecnología moderna. Este encuentro internacional resultó ser esperanzador en lo que respecta a reforzar los objetivos de protección de la biodiversidad, pues justo unos días antes, del 11 al 15 de octubre tuvo lugar, también en Nagoya, la quinta reunión de la Conferencia de las Partes, que actúa como reunión de las partes del Protocolo de Cartagena (COP/MOP 5) y que logró culminar con éxito las reglas y los procedimientos internacionales sobre responsabilidad y compensación en caso de daños a la diversidad biológica resultantes de los organismos vivos modificados, mediante la adopción de un nuevo protocolo complementario al Protocolo de Cartagena.

⁷ Los Estados parte en la Convención son 193 (BOE de 1 de febrero de 1994).

⁸ *Vid. COP 10 - Tenth meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity, Nagoya, Aichi Prefecture, Japón, 18 - 29 de octubre de 2010.* Los 191 documentos adoptados en esta conferencia pueden consultarse en: <http://www.cbd.int/doc/?meeting=cop-10>.

⁹ Consultese el sitio oficial de la COP 10 en: <http://www.cbd.int/cop10/>.

3.1. La COP/MOP 5: el Protocolo sobre Responsabilidad y Compensación, complementario sobre responsabilidad y compensación del Protocolo de Cartagena

Las partes del Protocolo de Cartagena sobre Seguridad de la Biotecnología¹⁰ celebraron su quinta reunión ordinaria del 11 al 15 de octubre de 2010 en Aichi, Nagoya, Japón, en el Centro de Congresos de Nagoya (NCC)¹¹.

En su reunión de cinco días, las partes adoptaron el Protocolo *sobre Responsabilidad y Compensación*, complementario sobre responsabilidad y compensación del Protocolo de Cartagena, que establece en sus 21 artículos las reglas y los procedimientos internacionales sobre responsabilidad y compensación en caso de daños a la diversidad biológica resultantes de los organismos vivos modificados¹². También se adoptó un plan estratégico de 10 años para el Protocolo y un programa de trabajo para las futuras reuniones de las partes del Protocolo.

Los 193 países que son partes del Convenio sobre la Diversidad Biológica (CDB) reconocen claramente el potencial de daño de los organismos genéticamente modificados en la conservación de la biodiversidad *in situ*. Según el artículo 8.g), los Estados deben “establecer o mantener medios para regular, administrar o controlar los riesgos asociados con el uso y liberación de organismos vivos modificados resultantes

¹⁰ El Protocolo de Cartagena sobre Seguridad de la Biotecnología del Convenio sobre la Diversidad Biológica, adoptado en Montreal el 29 de enero de 2000 (39 ILM 1027), entró en vigor el 11 de septiembre de 2003. El instrumento de ratificación de España se publicó en el BOE núm. 181, de 30 de julio de 2003. El número de partes asciende a 160. Consultese al respecto: <http://bch.cbd.int/protocol/parties/>. El Protocolo de Cartagena sobre Seguridad de la Biotecnología, un tratado complementario del Convenio, tiene por objeto proteger la diversidad biológica de los riesgos potenciales que plantean los organismos vivos modificados resultantes de la biotecnología moderna. Hasta la fecha, más de 120 países han desarrollado marcos legales y administrativos necesarios para aplicar el Protocolo y 159 países y la Comunidad Europea son parte en el Protocolo. La Secretaría del Convenio sobre la Diversidad Biológica y su Protocolo de Cartagena se encuentra en Montreal. Para más información, consultese: <http://bch.cbd.int/protocol/>.

¹¹ Desde la adopción del Protocolo el 29 de enero de 2000, COP-MOP ha celebrado cinco reuniones: en Kuala Lumpur, en febrero del 2004; en Montreal, en junio del 2005; en Curitiba, Brasil, en marzo del 2006; en Bonn, Alemania, en marzo del 2008, y en Nagoya, Japón, en octubre del 2010. Sobre el informe final de esta reunión, consultese: *Report of the Fifth Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity serving as the Meeting of the Parties to the Cartagena Protocol on Biosafety, Fifth meeting, Nagoya, Japan, 11-15 October 2010, UNEP/CBD/BS/COP-MOP/5/17, 27 October 2010*, en: <http://www.cbd.int/doc/meetings/bs/mop-05/official/mop-05-17-adv5-en.pdf>.

¹² El texto del Protocolo puede consultarse en el siguiente sitio oficial: http://bch.cbd.int/protocol/NKL_text.shtml. También se puede consultar el documento: UNEP/CBD/BS/COP-MOP/5/11 Responsabilidad y compensación (artículo 27): informe del grupo de amigos de la copresidencia, consultese el texto en: <http://www.cbd.int/doc/meetings/bs/mop-05/official/mop-05-11-es.pdf>.

de la biotecnología que puedan tener efectos adversos o impactos ambientales que podrían afectar a la conservación y utilización sostenible de la diversidad biológica, teniendo también en cuenta los riesgos para la salud humana”. Preocupadas por los daños a la conservación y por la utilización sostenible de la biodiversidad en condiciones *in situ* (el entorno), las partes acordaron, en el artículo 19.3 del CDB, la necesidad de crear un protocolo que establezca las medidas y los procedimientos apropiados en relación con las actividades que implican organismos genéticamente modificados.

Para ello, el CDB también dispone en su artículo 14.2 que la Conferencia de las Partes (COP) debe examinar las cuestiones de responsabilidad y compensación, incluida la restauración y reparación de los daños a la diversidad biológica. Así, entre 1992 — cuando se firmó el Convenio sobre la Diversidad Biológica y sus formas de conservación y utilización sostenible— y enero del 2000 se gestó el texto final del Protocolo de Cartagena sobre Seguridad de la Biotecnología para regular la transferencia, manipulación y utilización de organismos vivos modificados que puedan tener efectos adversos para la conservación y utilización sostenible de la diversidad biológica.

Precisamente, el Protocolo de Cartagena también establece en su artículo 27 que la Conferencia de las Partes que actúa como reunión de las partes del presente protocolo, en su primera reunión, debe adoptar un proceso en relación con la elaboración apropiada de normas y procedimientos internacionales en la esfera de la responsabilidad y la compensación por daños resultantes de los movimientos transfronterizos de organismos vivos modificados, analizando y tomando en cuenta los procesos en curso en el derecho internacional sobre esas esferas, y esforzándose para lograr ese proceso dentro de cuatro años.

En consecuencia, en su primera reunión, la COP-MOP estableció un grupo especial de trabajo de composición abierta de expertos jurídicos y técnicos sobre responsabilidad y compensación para elaborar diversas opciones en torno a las posibles normas y procedimientos internacionales sobre responsabilidad y compensación en virtud del Protocolo. En su cuarta reunión, la COP-MOP, sobre la base del informe final del grupo de trabajo en curso, negoció y elaboró un texto operativo de las normas y los

procedimientos internacionales sobre responsabilidad y reparación como base para futuras negociaciones. Para continuar con el proceso, la COP-MOP estableció el Grupo de Amigos de los Copresidentes respecto a la responsabilidad y compensación en el contexto del Protocolo.

El Grupo de Amigos de los Copresidentes continuó la negociación de los textos operativos propuestos y del proyecto de texto elaborado para un protocolo adicional sobre responsabilidad y compensación del Protocolo sobre la Prevención de Riesgos de la Biotecnología. El proyecto de texto fue negociado aún más durante la segunda y la cuarta reunión del Grupo. La cuarta reunión del Grupo se celebró en Nagoya del 6 al 11 de octubre de 2010, antes de la COP-MOP 5, para resolver las cuestiones pendientes y concluir su labor para su sometimiento posterior a la COP-MOP 5¹³.

Tras más de seis años de intensas negociaciones, el 16 de octubre de 2010 ha sido adoptado un nuevo tratado, conocido como el Protocolo de Nagoya-Kuala Lumpur sobre Responsabilidad y Compensación, complementario del Protocolo de Cartagena sobre Seguridad de la Biotecnología. Este nuevo tratado establece las reglas y los procedimientos internacionales sobre responsabilidad y compensación en caso de daños a la diversidad biológica resultantes de los organismos vivos modificados.

El nuevo tratado estará abierto a la firma en la sede de las Naciones Unidas en Nueva York del 7 de marzo de 2011 al 6 de marzo de 2012 y entrará en vigor 90 días después de ser ratificado por al menos 40 partes del Protocolo de Cartagena sobre Seguridad de la Biotecnología.

El objetivo de este protocolo complementario, regulado en su artículo 1, es contribuir a la conservación y utilización sostenible de la diversidad biológica, teniendo en cuenta los riesgos para la salud humana, y proporcionando normas y procedimientos internacionales en la esfera de la responsabilidad y compensación en relación con los organismos vivos modificados.

El ámbito de aplicación material del Protocolo cubre, de acuerdo con su artículo 3, los daños resultantes de los organismos vivos modificados que tienen su origen en un movimiento transfronterizo. Los organismos vivos modificados a los que se hace

¹³ Pueden consultarse todos los documentos preparatorios en el siguiente sitio oficial: http://bch.cbd.int/protocol/cpb_art27_doc.shtml.

referencia son los destinados a uso directo como alimento humano o animal o para procesamiento; los destinados a uso confinado; y los destinados a su introducción deliberada en el medio ambiente.

El Protocolo también aborda la cuestión de los fondos o las garantías financieras para la compensación por daños y perjuicios en su artículo 10¹⁴. Este artículo del Protocolo complementario es visto como un obstáculo no arancelario al comercio de los organismos vivos modificados¹⁵. Además, en el ámbito de los países de la OMC se han impuesto restricciones a las barreras comerciales para los productos y servicios, pero los países parte del Protocolo de Cartagena, de acuerdo con el principio de precaución, tienen el poder de decir no a determinados productos modificados genéticamente que consideran potencialmente peligrosos para la biodiversidad y la salud pública.

En este sentido, para que el comercio de organismos vivos modificados y de sus productos derivados sea económicamente factible, los sectores relacionados con la biotecnología y la agroindustria están presionando a sus gobiernos para desvirtuar el concepto de régimen de responsabilidad internacional, en relación con los organismos vivos modificados inherentemente peligrosos, como por ejemplo “amenaza inminente de daño” y la necesidad de mantener un seguro obligatorio para prevenir, contener y reparar el daño causado por el comercio de transgénicos. El Gobierno brasileño, por ejemplo, se opone al mantenimiento de las garantías financieras para llevar a cabo las medidas adecuadas en caso de daños a la biodiversidad. No solo el Gobierno de Brasil,

¹⁴ Diez países se opusieron a la inclusión de las previsiones de la garantía financiera: Brasil, Paraguay, Ecuador, México, Colombia, Costa Rica, Cuba, Panamá, Sudáfrica y Nueva Zelanda. Brasil y Paraguay insisten en que no aceptan las disposiciones relativas a la seguridad financiera, mientras que otros indicaron que estaban dispuestos a trabajar en el texto y elaborar un documento de compromiso. Según la ONG internacional Red del Tercer Mundo (TWN), Brasil y Paraguay acaban de sugerir que se puede encontrar un compromiso en Nagoya. Por otra parte, el Grupo de África (excepto Sudáfrica), Liberia, Camerún, Egipto, Malasia, India, Bolivia, Perú, la Unión Europea, Suiza y Noruega argumentaron a favor de una disposición obligatoria sobre la necesidad de seguridad financiera. Suiza y la Unión Europea indicaron que esta ya se exige en sus legislaciones nacionales.

¹⁵ El Artículo 10 regula la garantía financiera en los términos siguientes: “1. Las Partes conservan el derecho a disponer la garantía financiera en su legislación nacional. 2. Las Partes ejercerán el derecho mencionado en el párrafo 1 de manera coherente con sus derechos y obligaciones en virtud de la legislación internacional, teniendo en cuenta los tres párrafos preambulares finales del Protocolo. 3. En su primer período de sesiones después de la entrada en vigor del Protocolo Suplementario, la Conferencia de las Partes que actúa como reunión de las Partes en el Protocolo solicitará a la Secretaría que lleve a cabo un estudio exhaustivo que incluya, entre otras cosas: a) las modalidades de mecanismos de garantía financiera; b) una evaluación de los impactos ambientales, económicos y sociales de dichos mecanismos, sobre todo en países en desarrollo; c) una identificación de las entidades apropiadas para proporcionar garantía financiera”.

sino muchos otros grandes exportadores de organismos genéticamente modificados, como Paraguay, Colombia, México, China y Sudáfrica, o se opusieron a la inclusión del concepto de *daño inminente* o abogaron por la aplicación del concepto solo en relación con las medidas respuesta (las medidas adoptadas en respuesta a los daños causados por los organismos modificados genéticamente y la eliminación de la mención del concepto del resto del texto).

Mientras tanto, países como Perú, Bolivia, Malasia, Corea del Sur, Noruega, el Grupo Africano (excepto Sudáfrica) y la propia Unión Europea apoyaron firmemente el concepto, argumentando que era esencial para lograr los objetivos del Protocolo de Cartagena, como un enfoque administrativo para gestionar las responsabilidades y, en definitiva, para incluir una función preventiva.

Así, de acuerdo con el artículo 2.2.c, por *daño* se entiende un efecto adverso en la conservación y utilización sostenible de la diversidad biológica, tomando también en cuenta los riesgos para la salud humana, que sea mensurable o de otro modo observable teniéndose en cuenta, donde estén disponibles, líneas base científicamente establecidas reconocidas por una autoridad competente que tengan en cuenta cualesquiera otra variación de origen antropogénico y variación natural; y además que sea significativo.

Con el establecimiento del presente Protocolo de Nagoya-Kuala Lumpur sobre Responsabilidad y Compensación, complementario del Protocolo de Cartagena se permite a los Estados partes y a las víctimas afectadas tener acceso a los mecanismos para tomar medidas preventivas y de reparación adecuadas.

Estas medidas solo serán posibles si existen suficientes garantías financieras establecidas para llevarlas a cabo, así como los sistemas jurídicos nacionales e internacionales en los que el pago está disponible, el ejemplo de tribunales especiales internacionales (como la Corte Permanente de Arbitraje y su reglamento facultativo para el arbitraje de controversias relativas a los recursos naturales y el medio ambiente), así como la posibilidad de acceso a la jurisdicción nacional y/o jurisdicción internacional (el lugar del daño o del domicilio del demandado).

El artículo 12, relativo a la aplicación y relación con la responsabilidad civil, establece que las partes dispondrán, en su legislación nacional, normas y procedimientos que se

ocupen de los daños. Con el fin de cumplir con esta obligación, las partes estipularán medidas de respuesta y podrán, según proceda: aplicar la legislación nacional existente, incluso donde procedan normas y procedimientos generales en materia de responsabilidad civil; aplicar o elaborar normas y procedimientos sobre responsabilidad civil específicamente con este fin; o bien aplicar o elaborar una combinación de ambos.

En esta histórica reunión de las partes del Protocolo también se adoptaron otras diecisiete decisiones, entre las cuales se incluye la adopción de un plan estratégico sobre seguridad de la biotecnología para el período de 2011 a 2020¹⁶. Este plan de diez años para la aplicación del Protocolo es un programa de trabajo sobre concienciación, educación y participación con relación a los organismos vivos modificados, y sobre las nuevas líneas directrices sobre la evaluación del riesgo y la gestión del riesgo. El Plan Estratégico para la aplicación del Protocolo de Cartagena establece cinco áreas focales: el establecimiento y el desarrollo posterior de sistemas efectivos de bioseguridad para la aplicación del Protocolo de Cartagena; el fortalecimiento de capacidades; el cumplimiento y control; el intercambio de información; y la cooperación¹⁷.

3.2. La COP 10: el Protocolo de Acceso y Beneficio a los Recursos Naturales Genéticos

El Convenio sobre la Diversidad Biológica se enfrenta, de nuevo, a las profundas divisiones entre países ricos y pobres sobre cuál es la mejor forma de actuar para evitar lo que, según los expertos, será una auténtica catástrofe a escala planetaria: el número de especies que están desapareciendo y la velocidad a la que lo hacen son una señal inequívoca de que se están alterando los ecosistemas y la base del desarrollo humano.

Tres han sido los asuntos clave que se han analizado en esta COP 10: fijar nuevos objetivos para frenar la pérdida de especies antes del 2020, encontrar un acuerdo internacional sobre las condiciones de acceso de las industrias del Norte a los recursos

¹⁶ *Vid.* Plan Estratégico para el Protocolo de Cartagena sobre Seguridad de la Biotecnología para el período de 2011 a 2020, Conferencia de las Partes que actúa como Reunión de las Partes del Protocolo sobre Seguridad de la Biotecnología, quinta reunión, Nagoya, Japón, 11-15 de octubre de 2010, tema 17 del programa provisional, UNEP/CBD/BS/COP-MOP/5/16, 23 de junio de 2010. Consultese en: <http://www.cbd.int/doc/meetings/bs/mop-05/official/mop-05-16-es.pdf>.

¹⁷ Para consultar el resto de decisiones adoptadas por la COP/MOP 5, visítese el sitio oficial: <http://www.cbd.int/mop5/documents/>.

genéticos de los países del Sur, y esbozar la evolución de la ayuda a los países más pobres para proteger los recursos naturales.

Así, los principales resultados de la Conferencia de Nagoya fueron la aprobación de un plan estratégico para el período 2011-2020¹⁸, el Protocolo de Acceso y Beneficio a los Recursos Naturales Genéticos y los esquemas financieros para proyectos de conservación de la biodiversidad en el mundo.

La adopción de estos textos no fue pacífica: algunos de los desacuerdos provinieron de las delegaciones de Venezuela, Bolivia, Namibia, Ucrania y otros países, que optaron finalmente por no votar el acuerdo, ya que argumentaron que no se trataba de un avance tan perfecto como se esperaba para la Conferencia. Asimismo, la delegación de Bolivia no pudo introducir una modificación al texto del nuevo plan estratégico debido a que había sido dado como aprobado por el presidente de la Conferencia, el ministro japonés de Medio Ambiente.

El Plan Estratégico permite definir la política global en materia de conservación y usos sostenibles de la biodiversidad al establecer una visión a largo plazo para el 2050, una misión para el 2020 y 20 metas operativas para la próxima década con el fin de detener la pérdida de la biodiversidad. El plan estratégico adoptado es equilibrado y realista, refleja aspectos de conservación, uso sostenible y reparto justo y equitativo de los beneficios generados por los recursos genéticos, y hace un énfasis particular en el refuerzo de la integración de los objetivos de biodiversidad en el diseño de las políticas sectoriales. Las veinte medidas van dirigidas a ralentizar las potencialmente catastróficas tendencias actuales.

Ya en el año 2002 se propusieron unas medidas, pero estas jamás llegaron a cumplirse. En abril del 2002, las partes del Convenio se comprometieron a lograr para el 2010 una reducción significativa del ritmo actual de pérdida de la diversidad biológica a escala mundial, regional y nacional como contribución a la mitigación de la pobreza y en

¹⁸ Consultese el documento del Plan Estratégico “Updating and Revision of the Strategic Plan for the post-2010 Period, Decision as adopted (advance unedited version)”, de 2 de noviembre de 2010, UNEP/CBD/COP/10/L.44, en: <http://www.cbd.int/cop/cop-10/doc/advance-final-unedited-texts/advance-unedited-version-strategic-plan-footnote-en.doc>.

beneficio de toda la vida sobre la Tierra¹⁹. Esta meta fue posteriormente aprobada por la Cumbre Mundial sobre el Desarrollo Sostenible y la Asamblea General de las Naciones Unidas y fue incorporada como una nueva meta en los objetivos de desarrollo del milenio. La Conferencia de las Partes examinó la Meta 2010 durante las deliberaciones sobre el Plan Estratégico del Convenio durante su 6.^a, 7.^a 8.^a y 9.^a reuniones. En la COP 9, las partes examinaron además la evaluación del Plan Estratégico más allá del 2010 en su Decisión IX/9.

En este sentido, el Plan Estratégico, también llamado Objetivo de Aichi o Plan de Nagoya, parte del reconocimiento de que la meta del 2010 para la diversidad biológica no se ha logrado, al menos no a nivel mundial. Esta nueva estrategia se ha adoptado como marco general de la diversidad biológica no solo para los convenios relacionados con la diversidad biológica, sino también para todo el sistema de las Naciones Unidas. Las partes acordaron convertir este marco global internacional en una estrategia y un plan de acción nacionales en el transcurso de dos años. En concreto acordaron, entre otros objetivos:

- Reducir por lo menos a la mitad, o, siempre que sea posible, hasta cero, la tasa de pérdida de los hábitats naturales, incluyendo los bosques.
- Establecer una meta de un 17 por ciento de las áreas terrestres y de las aguas continentales, y un 10 por ciento de las zonas marinas y costeras.
- Establecer, a través de la conservación y de la restauración, un mínimo de un 15 por ciento de las áreas degradadas.
- Realizar esfuerzos especiales para reducir las presiones a que se enfrentan los arrecifes de coral.

Si bien la misión del Plan Estratégico es detener la pérdida de biodiversidad, este plan se olvida de señalar una fecha concreta para tal objetivo. Este, sin duda, es un aspecto negativo de los resultados de la Cumbre de Nagoya: no haber definido una fecha concreta para detener la pérdida de biodiversidad.

¹⁹ Consultese el documento de la Secretaría del Convenio sobre Diversidad Biológica: “Perspectiva Mundial sobre la Diversidad Biológica”, 2002, en: <http://www.cbd.int/doc/gbo/gbo2/cbd-gbo2-es.pdf>.

La segunda cuestión clave, de especial importancia, de la COP-10 ha sido la aprobación de un régimen internacional sobre el acceso a los recursos genéticos y de participación justa y equitativa en los beneficios derivados de su utilización. Sin duda, la búsqueda de un marco jurídico para repartir equitativamente los beneficios logrados por la explotación de los recursos genéticos —esencialmente plantas, con aplicaciones farmacéuticas, en química y en cosmética— ha sido el centro de los debates.

Este régimen, cuya negociación comenzó en el 2002, fue articulado por la novena reunión del Grupo de Trabajo sobre Acceso y Participación Justa en los Beneficios (WGABS 9), que se celebró en Cali, Colombia, del 22 al 28 de marzo de 2010²⁰, siendo la última de las tres reuniones previstas por mandato de la novena reunión de la Conferencia de las Partes, celebrada en Bonn, Alemania, en mayo del 2008. Bajo el mandato de la Decisión IX/35, en esta décima reunión de la Conferencia de las Partes (COP 10) debía haberse adoptado el Protocolo al Convenio sobre la diversidad biológica sobre acceso a los recursos genéticos y participación justa y equitativa en los beneficios que se deriven de su utilización, conocido comúnmente como “Protocolo ABS”, por sus siglas en inglés de ‘Access and Benefit Sharing’²¹.

Evidentemente, el fracaso o éxito de la cita de Nagoya estaba condicionado a la adopción de este protocolo; finalmente se adoptó el Protocolo de Nagoya²², el cual se espera que entre en vigor en el 2012, con la aportación por parte del Fondo Mundial para el Medio Ambiente de un millón de dólares para apoyar su puesta en marcha.

Los treinta artículos del Protocolo de Nagoya sobre el acceso a los recursos genéticos y la participación justa y equitativa de los beneficios derivados de su utilización crean un marco que equilibra el acceso a los recursos genéticos sobre la base del consentimiento fundamentado previo y de condiciones mutuamente acordadas con la participación justa

²⁰ Report of the First Part of the Ninth Meeting of the Ad Hoc Open Ended Working Group On Access and Benefit-Sharing, UNEP/CBD/WG-ABS/9/3.

²¹ Vid. “Protocol on access to genetic resources and the fair and equitable sharing of benefits arising from their utilization”, Decision as adopted (advance unedited version), Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity Tenth meeting, Nagoya, Japón, 18-29 de octubre de 2010, agenda item 3, 2 noviembre de 2010, el texto de proyecto de Protocolo se encuentra disponible en: <http://www.cbd.int/nagoya/outcomes/>.

²² Para consultar el texto del Protocolo: <http://www.cbd.int/cop/cop-10/doc/advance-final-unedited-texts/advance-unedited-version-ABS-Protocol-footnote-en.doc>.

y equitativa en los beneficios, tomando en cuenta el importante papel de los conocimientos tradicionales.

En este sentido, de acuerdo con su artículo 1, el Protocolo precisa que su objetivo es la participación justa y equitativa en los beneficios que se deriven de los recursos genéticos, incluyendo el acceso apropiado y la transferencia apropiada de tecnología —teniendo en cuenta todos los derechos existentes sobre esos recursos y tecnologías—, principalmente para las comunidades locales e indígenas de los lugares de donde proceden y mediante la financiación adecuada, con el fin de contribuir a la conservación de la diversidad biológica y a la utilización sostenible de sus componentes.

El artículo 4 regula la cuestión del reparto justo y equitativo de los beneficios, que deberá establecerse en los términos mutuamente convenido por las partes. Sobre los beneficios, el Protocolo establece que estos pueden ser monetarios o no, ya que podría tratarse también del mismo acceso a los recursos genéticos, por transferencia de tecnologías pertinentes, intercambios de investigación y desarrollo, capacitación u otros. En términos monetarios, precisa tasas de acceso o tasas por muestra recolectada, pagos por adelantado, pagos hito y pago de regalías, así como tasas de licencia en caso de comercialización y tasas especiales por pagar a fondos fiduciarios que apoyen la conservación y utilización sostenible de la diversidad biológica. De igual manera, establece los salarios y las condiciones preferenciales si fueron mutuamente convenidos, la financiación de la investigación, las empresas conjuntas y la propiedad conjunta de los derechos de propiedad intelectual pertinentes. El listado no exhaustivo de beneficios está incluido en el único anexo del Protocolo.

El artículo 5, después de reconocer los derechos soberanos sobre los recursos naturales de las partes, regula el acceso a los recursos genéticos, de acuerdo con la regulación y legislación internas relativas al acceso, a las condiciones de acceso y al reparto de beneficios y de acuerdo con el consentimiento previo informado del Estado que proporciona acceso a los recursos naturales o del Estado que ha adquirido los recursos genéticos de acuerdo con el Convenio. Así, de acuerdo con la legislación interna de cada Estado parte, se adoptarán las medidas apropiadas con el fin de asegurar que se obtiene la aprobación o el consentimiento previo informado y que se cuenta con la

participación de las comunidades locales e indígenas en la autorización del acceso a los recursos genéticos.

El artículo 5bis regula el acceso a los conocimientos tradicionales asociados a los recursos genéticos y establece que, de acuerdo con el derecho interno, cada parte debe adoptar las medidas apropiadas para asegurar que el acceso a los conocimientos tradicionales asociados a los recursos genéticos de las comunidades locales e indígenas se realice mediante el consentimiento previo informado o con la aprobación y participación de estas comunidades locales e indígenas y mediante los términos mutuamente acordados.

El Protocolo, en su artículo 7bis, también propone la creación de un mecanismo multilateral de beneficios compartidos, que opere en las zonas transfronterizas, o en situaciones en las que el consentimiento fundamentado previo no se pueda obtener, con el fin de lograr el reparto justo y equitativo de los beneficios derivados de los recursos genéticos y de los conocimientos asociados.

Otro aspecto importante a destacar es el artículo 9 del Protocolo relativo a los conocimientos tradicionales asociados a los recursos genéticos, donde se hace un llamamiento a los Estados parte para que, de acuerdo con su ordenamiento jurídico, tengan en cuenta las reglas consuetudinarias de los pueblos y las comunidades locales e indígenas. Asimismo, se fija la necesidad de garantizar su participación, estableciendo mecanismos para informar a los usuarios potenciales de estos conocimientos sobre sus obligaciones, incluyendo las medidas para hacer efectivo el reparto justo y equitativo de los beneficios derivados de la utilización de los recursos genéticos y de los conocimientos asociados a su utilización. Con este fin, el apartado tercero de esta disposición determina que las partes deben apoyar a estos pueblos y comunidades locales e indígenas mediante el desarrollo de protocolos comunitarios de acceso a los conocimientos tradicionales y al reparto justo y equitativo de los beneficios derivados de su utilización; los requisitos mínimos para establecer los términos mutuamente acordados para asegurar este reparto justo y equitativo de los beneficios derivados de la utilización de estos conocimientos asociados a los recursos genéticos; y los modelos de cláusulas contractuales de reparto de beneficios derivados de esta utilización de los conocimientos tradicionales asociados a los recursos genéticos.

El tercer y último punto clave de la COP-10 a destacar ha sido el acuerdo de las partes de aumentar sustancialmente el nivel de recursos financieros, con el fin de apoyar la aplicación del Convenio sobre la Diversidad Biológica. Este es precisamente uno de los aspectos más negativos a destacar de esta décima cumbre, es decir, la falta de acuerdos concretos en el principal punto de conflicto durante toda la Cumbre: la financiación. El apoyo financiero para el Plan Estratégico se realizará en el marco de la estrategia de movilización de recursos. El compromiso, más importante, se ha pospuesto: las partes aún deben trabajar para definir las metas y los mecanismos mediante los cuales los recursos financieros se puedan identificar, desembolsar y canalizar antes de la undécima reunión de la Conferencia de las Partes en el 2012.

A pesar de los acuerdos alcanzados, las partes, en resumidas cuentas, no han sido capaces de llegar a un acuerdo definitivo sobre todos estos aspectos fundamentales y han aplazado para la próxima cumbre el compromiso de cifras concretas. Precisamente, esta indefinición demuestra el claro desinterés de las partes para afrontar el gran reto al que se enfrenta el planeta. En consecuencia, será preciso esperar a la celebración de la próxima reunión de la Conferencia de las Partes (la COP-11), que se llevará a cabo en el 2012 en la India, para obtener estos compromisos.

En todo caso, los logros de esta cumbre son una antesala esperanzadora para la próxima conferencia internacional: la Cumbre de Cancún sobre Cambio Climático, que se celebrará en diciembre del 2010 en México, de la cual se va a informar en la “Crónica internacional” del próximo número de la *Revista Catalana de Dret Ambiental*.

Sumari: 1. La Cimera Mundial sobre els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni, del 20 al 22 de setembre de 2010. 2. La Resolució sobre el dret humà a l'aigua i el sanejament. A/64/L.63/Rev.1. 3. La COP 10/MOP 5 del Conveni sobre diversitat biològica. 1.1. La COP/MOP 5: el Protocol complementari sobre responsabilitat i compensació del Protocol de Cartagena. 3.2. La COP 10: el Protocol d'accés i benefici als recursos naturals genètics.

La crònica jurídica internacional d'aquest segon número de la *REVISTA CATALANA DE DRET AMBIENTAL* ofereix l'anàlisi dels documents més significatius que s'han adoptat en els últims sis mesos: el Document final de la Cimera Mundial sobre els Objectius del Mil·lenni; la Resolució de l'Assemblea General de les Nacions Unides sobre el dret humà a l'aigua i el sanejament, i l'adopció dos protocols nous: el Protocol complementari sobre responsabilitat i compensació del Protocol de Cartagena, i el Protocol de Nagoya, d'accés als recursos genètics i de participació justa i equitativa en els beneficis derivats de la seva utilització.

Els dos primers són documents que tenen relació intrínseca amb la protecció dels drets humans i la preservació del medi ambient, i constitueixen el reconeixement formal del dret a l'aigua, que, sens dubte, ha de reforçar el marc legislatiu nacional i internacional, ja que, actualment, no és suficient. Al costat d'aquest reconeixement formal, cal aplicar aquest dret de forma efectiva, és a dir, cal fer-lo realitat.

Quan falten cinc anys perquè el termini per aconseguir els objectius del mil·lenni s'exhaureixi, encara som lluny de complir-los. Sobretot, si analitzem el dret humà a l'aigua, ja que prop de mil milions d'éssers humans no tenen aigua potable, i gairebé la meitat de la població del món viu sense sanejament bàsic.

Les metes de reduir la pèrdua de biodiversitat previstes abans del 2010 tampoc no s'han assolit. No obstant això, l'últim document analitzat en aquesta crònica, l'acord aconseguit al Japó, dóna un respir a l'ONU, molt criticada pel mastodòntic sistema de negociacions multilaterals engegat després de la Cimera de Copenhaguen. Així conclou aquesta crònica, amb l'anàlisi de la cinquena reunió de les parts en el Protocol de Cartagena (MOP-5) i de la desena Conferència de les Parts (COP 10) en el Conveni sobre diversitat biològica, ambdues realitzades a Nagoya. Mentre que en la MOP-5, les parts han acordat regles i procediments internacionals sobre responsabilitat i compensació en cas de danys a la diversitat biològica resultants d'organismes vius modificats, en la COP10 les parts no només han definit un règim internacional d'accés i

de benefici als recursos naturals genètics, sinó que també s'han proposat assegurar la supervivència de les espècies i els ecosistemes en perill d'extinció, mitjançant mesures efectives i immediates per posar fi a la pèrdua de biodiversitat, de manera que el 2020 s'apliquin totes les polítiques i les accions necessàries que existeixin perquè d'aquí al 2050, la biodiversitat es valori i es conservi, es restauri i s'utilitzi racionalment, perquè mantingui la vida en un planeta sa, i aporti beneficis essencials a tots els éssers humans. Per això, a Nagoya s'han fixat objectius amb motiu del “2010, Any Internacional de la Biodiversitat”.

1. La Cimera Mundial sobre els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni, del 20 al 22 de setembre de 2010

Els caps d'estat i de govern s'han reunit a la seu de les Nacions Unides a Nova York del 20 al 22 de setembre de 2010 per dur a terme la cimera mundial sobre l'avançament dels objectius del mil·lenni²³.

El 8 de setembre de l'any 2000, la Cimera del Mil·lenni reunia, a la seu de l'Organització de les Nacions Unides a Nova York, 189 caps d'estat i de govern, a fi de transmetre el missatge clar que l'eradicació de la pobresa mundial havia de ser una prioritat a totes les nacions. Aquest esperit es va reflectir en la Declaració del mil·lenni, que la van aprovar 189 països i la van signar 147 caps d'estat i de govern²⁴, i que va constituir fonamentalment un compromís ferm amb els Objectius de desenvolupament del mil·lenni (en endavant, ODM).

Els Objectius de desenvolupament del mil·lenni de les Nacions Unides consten de vuit punts clau ambiciosos i tenen unes metes molt concretes que s'han d'aconseguir abans del 2015. Els primers set objectius fan referència a l'eradicació de la fam i de la pobresa, a l'educació primària universal, a la igualtat de gènere, a la reducció de la mortalitat infantil i maternal, a la detenció de l'avançament del VIH/sida, del paludisme i de la tuberculosi, i a la sostenibilitat del medi ambient. L'objectiu 8 se centra a

²³ El Document final [A/65/L.1] de la Cimera dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni va ser aprovat per l'Assemblea General per consens el 22 de setembre. Inclou l'agenda d'acció per assolir els objectius fins a l'any 2015. Consulteu-lo en línia a: <<http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=A/65/L.1>>.

²⁴ Vegeu la Resolució 55/2.

fomentar una associació mundial per al desenvolupament a través de la materialització d'un compromís ferm que uneixi recursos i voluntats mitjançant aliances entre països rics i països pobres.

El 2005, reunits a la seu de les Nacions Unides a Nova York, del 14 al 16 de setembre, els caps d'estat i de govern van acordar adoptar mesures sobre alguns d'aquests desafiaments mundials. El resultat va ser el Document final de la Cimera Mundial 2005²⁵.

Durant els deu anys transcorreguts des de la signatura dels vuit Objectius de desenvolupament del mil·lenni (ODM), s'han aconseguit alguns avanços importants: cap al 2015 s'haurà reduït a la meitat el nombre de persones que viuen en situació de pobresa extrema, és a dir, la meitat del 1990, cosa que representarà encara 920 milions de persones. S'han escolaritzat 33 milions de nens més que fa deu anys. En comparació amb el 2003, avui en dia les persones que reben tractament contra la sida són dotze vegades més.

El text, de 31 pàgines, adoptat en aquesta conferència de 2010, repassa d'un en un els vuit ODM que es van fixar el 2000 i expressa el convenciment que “les Nacions Unides, sobre la base del seu caràcter universal, la seva legitimitat i el mandat únic, exerceix un paper vital en la promoció de la cooperació internacional per al desplegament i a l'hora de donar suport a l'acceleració de la posada en pràctica d'aquests objectius”. En aquest sentit, els països signants reiteren “la necessitat que les Nacions Unides sigui fort per abordar els reptes d'un entorn global canviant” i, des d'aquest punt de vista, reclamen que es posi més atenció a Àfrica i, en particular, als països que són més lluny d'aconseguir els ODM a la data prevista.

El Document final aborda separadament cadascun dels vuit ODM i fa una sèrie de propostes.

Quant al primer, l'eradicació de la pobresa extrema i la fam, fa una crida a abordar les causes d'aquest fenomen, a cercar un creixement econòmic just que promogui la plena ocupació i a la promoció de l'apoderament i la participació de les dones rurals com a agents crítics per garantir el desenvolupament agrícola i la seguretat alimentària.

²⁵ Vegeu la Resolució 60/1. L'informe final publicat per les Nacions Unides es pot consultar a: <http://millenniumindicators.un.org/unsd/mi/pdf/MDG%20BOOK_SP_new.pdf>.

Quant a l'educació primària universal, insta a reforçar la sostenibilitat i la predicibilitat del finançament dels sistemes d'educació nacional; mentre que pel que fa a la promoció de la igualtat de gènere i de l'apoderament de les dones, demana que s'eliminin les barreres de l'educació de les nenes, que es garanteixin el lliure accés a l'educació, l'ajuda finançera i polítiques que posin fi a la discriminació.

En l'apartat de la salut, es reclamen la gestió integrada de les malalties infantils, programes addicionals de vacunació, una nutrició millor, més ús de mosquiteres tractades amb insecticides per prevenir la malària i la lluita intensificada contra la pneumònia i la diarrea, amb el fi de complir l'objectiu de reduir la mortalitat infantil en dos terços.

Pel que fa a la reducció de la mortalitat materna en tres quarts, la cimera ha subratllat la necessitat d'abordar la salut reproductiva, materna i infantil d'una forma integral mitjançant la provisió de planificació familiar, atenció prenatal, comares especialitzades en els parts, atenció d'emergència d'obstetricia i neonatal, entre d'altres qüestions.

Respecte al sisè objectiu, relatiu a la lluita contra el VIH/sida, la malària i altres malalties, el document final advoca per intensificar els esforços de prevenció i per un accés més gran al tractament amb el suport de la comunitat internacional.

Per garantir la sostenibilitat mediambiental, les parts signants demanen que els estats adoptin una acció global urgent que abordi el problema del canvi climàtic d'acord amb els principis identificats en la convenció marc de l'ONU sobre canvi climàtic, i que els tractats de l'ONU que cerquen combatre la desertificació i mantenir la diversitat biològica es posin en pràctica.

A l'últim, la cimera va declarar que el compliment de tots els compromisos relatius a Ajuda Oficial al Desenvolupament (AOD), inclosos els que han aconseguit els països rics —entre els quals Espanya— de destinar el 0,7% del PIB a ajudar en el desenvolupament abans de 2015, és crucial.

El cimera va concloure amb el convenciment que les metes per acabar amb la fam i amb la pobresa al món abans de 2015 són abastables sempre que hi hagi “compromís renovat” i accions decidides per part de tots els països.

2. La Resolució sobre el dret humà a l'aigua i el sanejament. A/64/L.63/Rev.1

L'any 2000, els caps d'estat i de govern, mitjançant la Declaració del mil·lenni²⁶, es van comprometre a reduir en la meitat, abans de 2015, la proporció de la població que no tingui accés a l'aigua potable o no pugui fer-se'n càrrec i que no tingui accés als serveis bàsics de sanejament, com un dels objectius de desenvolupament del mil·lenni establerts per l'ONU. A fi d'aconseguir aquest objectiu, el passat 28 de juliol l'Assemblea General de l'ONU va aprovar la resolució relativa al dret humà a l'aigua i al sanejament amb 122 vots a favor, cap en contra i 41 abstencions²⁷.

Centenars de moviments socials al món han celebrat que el 28 de juliol l'Assemblea General de Nacions Unides aprovés la resolució que reconeix l'accés a l'aigua potable i al sanejament. En efecte, la iniciativa aprovada a l'ONU, que Bolívia va presentar oficialment amb l'auspici de més de trenta països, reconeix com un dret humà universal i bàsic “el dret a l'aigua potable i al sanejament com un dret humà essencial per al ple gaudi de la vida i de tots els drets humans”.

En la resolució es manifesta la “profunda preocupació” perquè “aproximadament 884 milions de persones no tenen accés a l'aigua potable, i més de 2.600 milions no tenen accés al sanejament bàsic”. Actualment el continent asiàtic acull el 60% de la població mundial i disposa només del 30% dels recursos hídrics del planeta, mentre que Amèrica del Sud acull el 6% de la població mundial i gaudeix del 26% dels recursos hídrics del món. Cada any moren aproximadament 1,5 milions d'infants menors de cinc anys, i es perdren 443 milions de dies lectius a conseqüència de malalties relacionades amb l'aigua i el sanejament. Es calcula que l'any 2025, prop de 5.500 milions de persones tindran escassetat d'aigua —anualment moren entre 5 i 10 milions de persones al món per haver begut aigua no tractada. Només l'any 2002 van morir més de 3 milions de persones a causa de diarrees i de paludisme, de les quals el 90% eren menors de cinc anys. El cost

²⁶ Vegeu la Resolució 55/2.

²⁷ Consulteu la resolució a: <<http://daccess-ods.un.org/TMP/737283.1.html>>.

social associat al tractament de malalties relacionades amb la contaminació de l'aigua ascendeix a la quantitat de 125 bilions de dòlars cada any.

A més a més, es declara que l'accés a serveis sanitaris bàsics és un dret, ja que, per exemple, la contaminació de l'aigua amb matèria fecal és una de les principals causes de mortalitat als països més pobres del planeta. La realitat és que més de 2.600 milions de persones no tenen instal·lacions sanitàries adequades, com ara vàters, la qual cosa contribueix que 1,5 milions d'infants morin cada any a causa de malalties relacionades amb la falta de salubritat, segons la resolució.

A fi de fer realitat aquest dret, la resolució, exhorta els estats i les organitzacions internacionals que proporcionin recursos financers i propiciïn l'augment de la capacitat i de la transferència de tecnologia per mitjà de l'assistència i la cooperació internacionals, en particular als països en vies de desenvolupament, a fi d'intensificar esforços per proporcionar l'accés econòmic a l'aigua potable i el sanejament a tota la població.

Malgrat que aquesta resolució no té caràcter vinculant, representa la voluntat dels governs d'avançar en el reconeixement i en el desplegament d'aquests drets. Des d'aquest punt de vista, ha de considerar-se que fins i tot abans que s'aprovés, els governs ja estaven obligats a complir el dret humà a l'aigua i el dret al sanejament en virtut de les obligacions derivades d'instruments internacionals de drets humans com: la Convenció sobre els drets dels infants (article 24, paràgraf 1), la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (article 14, paràgraf 2, h) i el Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals (article 11, paràgraf 1 sobre el dret a un nivell de vida adequat, i article 12 sobre el dret a la salut), tots signats

i ratificats per molts estats que han donat suport a aquesta resolució²⁸. No obstant això, quotidianament milions de persones al món pateixen no sols la falta d'accés a l'aigua i al sanejament, sinó també problemes seriosos de qualitat i d'assequibilitat.

Avançar en el reconeixement i en el desplegament d'aquests drets des del punt de vista internacional compromet encara més els estats a adequar la normativitat nacional sobre la matèria.

Des d'aquest punt de vista, la resolució preveu que l'experta independent “sobre la qüestió de les obligacions de drets humans relacionades amb l'accés a l'aigua potable i el sanejament” presentarà un informe anual a l'Assemblea General, i encoratja l'experta independent que continuï treballant en tots els aspectes del seu mandat i, havent consultat tots els organismes, fons i programes pertinents de les Nacions Unides, que inclogui en l'informe que presenti a l'Assemblea en el seixanta-sisè període de sessions les principals dificultats relacionades amb la realització del dret humà a l'aigua salubre i potable i el sanejament, i l'efecte en la consecució dels objectius de desenvolupament del mil·lenni.

De fet, els moviments que han lluitat pel dret humà a l'aigua en l'àmbit internacional tenen clar que el treball i la mobilització ara han de continuar, per assegurar que es respecti la resolució acabada de votar i es continuï avançant cap a la convenció sobre aquest dret. Diversos països industrialitzats van pressionar fins a últim moment perquè no s'aprovés la iniciativa, encara que a l'hora de la votació s'hagin abstingut per cuidar

²⁸ En l'àmbit internacional, el dret humà a l'aigua és reconegut en diversos instruments jurídics, com ara la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona i la Convenció sobre els drets dels infants, també en convenis de dret internacional humanitari, com ara el Protocol addicional al Conveni de Ginebra de 12 d'agost de 1949, relatiu a les víctimes dels conflictes armats internacionals, (Protocol I) de 1977, i el Protocol addicional als convenis de Ginebra de 12 d'agost de 1949, relatiu a les víctimes dels conflictes armats sense caràcter internacional (Protocol II de 1977), així com en declaracions ministerials, com la Declaració del Mar del Plata de la Conferència de les Nacions Unides sobre l'Aigua de 1977; la Declaració de Dublín sobre aigua i desenvolupament sostenible de 1992; la Declaració ministerial del Fòrum Mundial de l'Aigua de Kyoto de 2003; de forma regional a la Carta europea de l'aigua de 1968; la Carta europea dels recursos de l'aigua de 2001 i la Recomanació 1731 de 2006 del Consell d'Europa “Contribució d'Europa per millorar la gestió de l'aigua”, i la Convenció de 1992 sobre protecció i utilització dels recursos d'aigua transfronterers i dels llacs internacionals, adoptat a Londres el 1999 en el marc de la Comissió Econòmica per a Europa de les Nacions Unides; la Carta africana dels drets i benestar de l'infant de 1990; Convenció africana per a la conservació de la natura i dels recursos naturals de 2003; Protocol a la Carta africana dels drets de l'home i dels pobles sobre els drets de la dona a l'Àfrica de 2003; la Carta de les aigües del riu Senegal de 2002; Protocol addicional a la Convenció Americana sobre Drets Humans en matèria de drets econòmics, socials i culturals (Protocol de Sant Salvador) de 1988. Però el seu desplegament jurídic s'esdevé de la interpretació autèntica que va realitzar el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals de les Nacions Unides en la vint-i-novena sessió duta a terme a Ginebra, de l'11 al 29 de novembre de 2002, i de la qual es dóna compte en l'Observació general número 15 titulada “El dret a l'aigua”.

la seva imatge internacional. Entre aquests països destaquem el Regne Unit, Canadà, els Estats Units, Austràlia i Nova Zelanda. Finalment, la resolució va passar amb 122 vots a favor, cap en contra i 41 abstencions.

3. La COP 10/MOP 5 del Conveni sobre diversitat biològica

Els científics estimen que, actualment, la Terra perd espècies entre cent i mil vegades més ràpidament del que indica la mitjana històrica del planeta. Precisament, amb motiu del “2010, Any Internacional de la Biodiversitat”, la Convenció sobre diversitat biològica²⁹ i el Programa de Nacions Unides per al Medi Ambient (UNEP) han dut a terme la desena Conferència de les Parts (COP 10) de la Convenció de Diversitat Biològica³⁰.

En efecte, del 19 al 29 d’octubre, els delegats de 190 nacions de tot el món es van reunir al Centre de Congressos de Nagoya, el Japó, per dur a terme la COP 10, en una conferència de dues setmanes amb un objectiu únic: assegurar la supervivència de les espècies i dels ecosistemes en perill d’extinció³¹. A més a més, els més de 4.000 delegats han abordat altres qüestions tan rellevants com la transferència, la manipulació i la utilització d’organismes vius modificats (OVM) resultants de la biotecnologia moderna. Aquesta trobada internacional va ser esperançadora per reforçar els objectius de protecció de la biodiversitat, perquè just uns quants dies abans, de l’11 al 15 d’octubre, tenia lloc, també a Nagoya, la cinquena reunió de la Conferència de les Parts que actua com a reunió de les parts en el Protocol de Cartagena (COP/MOP 5), i que va aconseguir culminar amb èxit les regles i els procediments internacionals sobre responsabilitat i compensació en cas de danys a la diversitat biològica resultants d’organismes vius modificats, mitjançant l’adopció del Protocol complementari al Protocol de Cartagena.

²⁹ Els estats part en la Convenció són 193 (BOE d’1 de febrer de 1994).

³⁰ Vid. COP 10 - Tenth meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity, Nagoya, Aichi Prefecture, el Japó, 18-29 octubre 2010. Els 191 documents adoptats en aquesta Conferència es poden consultar a: <<http://www.cbd.int/doc/?meeting=cop-10>>.

³¹ Consulteu el lloc oficial de la COP 10 a: <<http://www.cbd.int/cop10/>>.

1.1. La COP/MOP 5: el Protocol complementari sobre responsabilitat i compensació del Protocol de Cartagena

Les parts del Protocol de Cartagena sobre seguretat de la biotecnologia³² van dur a terme la cinquena reunió ordinària de l'11 al 15 d'octubre de 2010 a Aichi, Nagoya, el Japó, al Centre de Congressos de Nagoya (NCC)³³.

En la reunió que va durar cinc dies, les parts van adoptar el Protocol complementari sobre responsabilitat i compensació del Protocol de Cartagena, que estableix en els 21 articles, regles i procediments internacionals sobre responsabilitat i compensació en cas de danys a la diversitat biològica resultants d'organismes vius modificats³⁴. També es va adoptar un pla estratègic de deu anys per al protocol i un programa de treball per a les futures reunions de les parts en el protocol.

Els 193 països que són parts en el Conveni sobre diversitat biològica (CDB) reconeixen clarament el potencial de dany dels organismes genèticament modificats en la conservació de la biodiversitat in situ. Segons l'article 8.g), els estats han d'“establir o mantenir mitjans per regular, administrar o controlar els riscos associats amb l'ús i l'alliberament d'organismes vius modificats resultants de la biotecnologia que puguin tenir efectes adversos impactes ambientals que podrien afectar la conservació i la utilització sostenible de la diversitat biològica, tenint en compte els riscos per a la salut

³² El Protocol de Cartagena sobre seguretat de la biotecnologia del Conveni sobre la diversitat biològica, fet a Montreal el 29 de gener de 2000 (39 ILM 1027) va entrar en vigor l'11 de setembre del 2003. L'instrument de ratificació d'Espanya es va publicar en el BOE núm. 181, de 30 juliol de 2003. El nombre de parts és de 160. Consulteu sobre aquest tema: <<http://bch.cbd.int/protocol/parties/>>. El Protocol de Cartagena sobre seguretat de la biotecnologia, un tractat complementari del conveni, té per objecte protegir la diversitat biològica dels riscos potencials que plantegen els organismes vius modificats resultants de la biotecnologia moderna. Fins ara, més de 120 països han desplegat marcs legals i administratius necessaris per aplicar el Protocol, i 159 països i la Comunitat Europea són part en el Protocol. La Secretaria del Conveni sobre la Diversitat Biològica i el Protocol de Cartagena es troba a Montreal. Per a més informació, consulteu: <<http://bch.cbd.int/protocol/>>.

³³ Des de l'adopció del Protocol, el 29 de gener de 2000, COP-MOP ha realitzat cinc reunions: a Kuala Lumpur al febrer de 2004; a Montreal al juny de 2005; a Curitiba, Brasil, al març de 2006; a Bonn, Alemanya, al març de 2008, i a Nagoya, el Japó, a l'octubre de 2010. Sobre l'Informe final d'aquesta reunió consulteu “Report of the Fifth Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity Serving as the Meeting of the Parties to the Cartagena Protocol on biosafety”, cinquena reunió, Nagoya, el Japó, 11-15 octubre 2010, UNEP/CBD/BS/COP-MOP/5/17, 27 d'octubre de 2010, a: <<http://www.cbd.int/doc/meetings/bs/mop-05/official/mop-05-17-adv5-en.pdf>>.

³⁴ El text del Protocol es pot consultar al següent lloc oficial: <http://bch.cbd.int/protocol/NKL_text.shtml>. També consulteu el document UNEP/CBD/BS/COP-MOP/5/11, Responsabilitat i compensació (article 27): informe del Grup d'Amics de Copresidents. Consulteu el text a: <<http://www.cbd.int/doc/meetings/bs/mop-05/official/mop-05-11-es.pdf>>.

humana". Preocupats pels danys a la conservació i a la utilització sostenible de la biodiversitat en condicions in situ (l'entorn), les parts van acordar, en l'article 19.3 de la CDB, la necessitat de crear un protocol que estableixi mesures i procediments apropiats en relació amb les activitats que impliquen els organismes genèticament modificats.

Per això, el CDB també disposa a l'article 14.2, la Conferència de les Parts (COP) examinar les qüestions de responsabilitat i compensació, inclosa la restauració i la reparació dels danys a la diversitat biològica. Així, el 1992 —quan es va signar el Conveni sobre diversitat biològica i les seves formes de conservació i utilització sostenible— fins al gener de 2000, es va gestar el text final del Protocol de Cartagena sobre seguretat de la biotecnologia per regular la transferència, la manipulació i la utilització d'organismes vius modificats que puguin tenir efectes adversos per a la conservació i la utilització sostenible de la diversitat biològica.

Precisament, el Protocol de Cartagena també estableix en l'article 27 que la Conferència de les Parts que actua com a reunió de les parts en aquest protocol, en la primera reunió, ha d'adoptar un procés en relació amb l'elaboració apropiada de normes i procediments internacionals en l'esfera de la responsabilitat i la compensació per danys resultants dels moviments transfronterers d'organismes vius modificats, ha d'analitzar i tenir en compte els processos en curs en el dret internacional sobre aquestes esferes, i esforçar-se per aconseguir aquest procés al cap de quatre anys.

En conseqüència, en la primera reunió, la COP-MOP va establir un grup especial de treball de composició oberta d'experts jurídics i tècnics sobre responsabilitat i compensació per elaborar opcions per als elements de les normes i dels procediments internacionals sobre responsabilitat i compensació en virtut del protocol. En la quarta reunió, COP-MOP, sobre la base de l'informe final del grup de treball en curs, va negociar i va produir un text operatiu de normes i procediments internacionals sobre responsabilitat i reparació com a base per a futures negociacions. Per continuar amb el procés, COP-MOP va establir el Grup d'Amics de Copresidents respecte a responsabilitat i compensació en el context del protocol.

El Grup d'Amics de Copresidents va continuar la negociació dels textos operatius proposats i del projecte de text produït per a un protocol addicional sobre responsabilitat i compensació del protocol sobre la prevenció de riscos de la biotecnologia. El projecte

de text encara es va negociar més durant la segona i la quarta reunió del Grup. La quarta reunió del Grup va tenir lloc a Nagoya del 6 a l'11 d'octubre de 2010, abans de la COP-MOP 5 per resoldre les qüestions pendents i concloure la seva feina a fi de ser sotmetiment subsegüentment a COP-MOP 5³⁵.

Després de més de sis anys de negociacions intenses, el 16 d'octubre de 2010 s'ha adoptat un nou tractat conegut com el Protocol complementari de Nagoya-Kuala Lumpur sobre responsabilitat i compensació en el Protocol de Cartagena sobre seguretat de la biotecnologia. Aquest nou tractat estableix regles i procediments internacionals sobre responsabilitat i compensació en cas de danys a la diversitat biològica resultants d'organismes vius modificats.

El nou tractat s'obrirà a signatura a la seu de les Nacions Unides a Nova York del 7 de març de 2011 al 6 de març 2012, i entrarà en vigor 90 dies després que el ratifiquin almenys 40 parts en el Protocol de Cartagena sobre seguretat de la biotecnologia.

L'objectiu del Protocol complementari, regulat en l'article 1, és contribuir a la conservació i a la utilització sostenible de la diversitat biològica, tenint en compte, també, els riscos per a la salut humana, i ha de proporcionar normes i procediments internacionals en l'esfera de la responsabilitat i de la compensació en relació amb els organismes vius modificats.

L'àmbit d'aplicació material del protocol cobreix, d'acord amb l'article 3, els danys resultants d'organismes vius modificats que s'originen en un moviment transfronterer. Els organismes vius modificats als quals es fa referència són: els que es destinen a ús directe com a aliment humà o animal o per a processament; els que es destinen a ús confinat, i els que es destinen a la introducció deliberada en el medi ambient.

³⁵ Es poden consultar tots els documents preparatoris en el lloc oficial següent: <http://bch.cbd.int/protocol/cpb_art27_doc.shtml>.

El protocol també aborda la qüestió dels fons o de les garanties financeres per a la compensació per danys i perjudicis en l'article 10³⁶. Aquest article del Protocol complementari és vist com un obstacle no aranzelari al comerç d'organismes vius modificats³⁷. A més a més, en l'àmbit dels països de l'OMC, han imposat restriccions a les barreres comercials per als productes i serveis, però els països part del Protocol de Cartagena, d'acord amb el principi de precaució, tenen el poder de dir no a determinats productes modificats genèticament que consideren potencialment perillosos per a la biodiversitat i la salut pública.

En aquest sentit, perquè el comerç d'organismes vius modificats i dels productes derivats sigui econòmicament factible, els sectors relacionats amb la biotecnologia i l'agroindústria pressionen els seus governs per desinflar el concepte de règim de responsabilitat internacional, en especial el que fa referència a organismes vius modificats inherentment perillosos, per exemple l'"amenàça imminent de dany" i la necessitat de mantenir una assegurança obligatòria per prevenir, contenir i reparar el dany causat pel comerç de transgènics. El Govern brasiler, per exemple, s'oposa a mantenir garanties financeres per dur a terme mesures adequades en cas de danys a la biodiversitat. No sols el Govern de Brasil, sinó molts altres grans exportadors d'organismes genèticament modificats, com Paraguai, Colòmbia, Mèxic, la Xina i Sud-àfrica, o es van oposar a incloure el concepte de "dany imminent" o van advocar per aplicar el concepte només pel que fa a les mesures resposta (les mesures adoptades en

³⁶ Deu països es van oposar a la inclusió de les previsiones de la garantia financa: Brasil, Paraguai, Equador, Mèxic, Colòmbia, Costa Rica, Cuba, Panamà, Sud-àfrica i Nova Zelanda. Brasil i Paraguai insisteixen que no accepten les disposicions relatives a seguretat financa, mentre que altres han indicat que estaven disposats a treballar en el text i trobar un llenguatge de compromís. Segons l'ONG internacional Xarxa del Tercer Món (TWN), Brasil i Paraguai acaben de suggerir que a Nagoya es pot trobar un compromís. D'altra banda, el Grup d'Àfrica (excepte Sud-àfrica), Libèria, Camerun, Egipte, Malàisia, Índia, Bolívia, Perù, la Unió Europea, Suïssa i Noruega, argumenten a favor d'una disposició obligatòria sobre la necessitat de seguretat financa. Suïssa i la Unió Europea indiquen que ja ho exigeixen en les seves legislacions nacionals.

³⁷ L'article 10 regula la garantia financa en els termes següents: "1. Les parts conserven el dret a disposar la garantia financa en la seva legislació nacional. 2. Les parts han d'exercir el dret esmentat en el paràgraf 1 de manera coherent amb els drets i les obligacions en virtut de la legislació internacional, tenint en compte els tres paràgrafs preambulars finals del Protocol. 3. En el primer període de sessions després de l'entrada en vigor del Protocol suplementari, la Conferència de les Parts que actua com a reunió de les parts en el Protocol ha de demanar a la Secretaria que dugui a terme un estudi exhaustiu que inclogui, entre altres aspectes: a) les modalitats de mecanismes de garantia financa; b) l'avaluació dels impacts ambientals, econòmics i socials d'aquests mecanismes, sobretot als països en vies desenvolupament; c) la identificació de les entitats apropiades per proporcionar garantia financa".

resposta als danys causats per organismes modificats genèticament i l'eliminació de l'esment del concepte de la resta del text).

Mentrestant, països com Perú, Bolívia, Malàisia, Corea del Sud, Noruega, el Grup Africà (excepte Sud-àfrica) i la mateixa Unió Europea, van donar suport fermament al concepte, i argumentaven que era essencial per aconseguir els objectius del Protocol de Cartagena, com un enfocament administratiu per gestionar responsabilitats i, en definitiva, per incloure-hi la funció preventiva.

Així, d'acord amb l'article 2.2.c, s'entén per “dany” l'efecte advers en la conservació i en la utilització sostenible de la diversitat biològica, tenint en compte els riscos per a la salut humana, que sigui mesurable o d'una altra manera observable i es tingui en compte, on estiguin disponibles, línies base científicament establertes reconegudes per una autoritat competent que tinguin en compte qualssevol altra variació d'origen antropogènic i variació natural, i sigui significatiu.

Amb l'establiment del Protocol complementari al Protocol de Cartagena es permet als estats parts i a les víctimes afectades tenir accés als mecanismes per adoptar mesures preventives i de reparació adequada.

Aquestes mesures només es faran realitat si hi ha prou garanties financeres establertes per dur-les a terme, així com sistemes jurídics nacionals i internacionals en els quals el pagament està disponible, l'exemple de tribunals especials internacionals (com la Cort Permanent d'Arbitratge i el Reglament facultatiu per a l'arbitratge de controvèrsies relatives als recursos naturals i el medi ambient), així com la possibilitat d'accedir a la jurisdicció nacional o jurisdicció internacional (el lloc del dany o del domicili de la part demandada).

L'article 12, relatiu a l'aplicació i relació amb la responsabilitat civil, estableix que les parts han de disposar, en la legislació nacional, de normes i de procediments que s'ocupin dels danys. A fi de complir amb aquesta obligació, les parts han d'estipular mesures de resposta i poden, si escau: aplicar la legislació nacional existent, fins i tot, si escau, normes i procediments generals en matèria de responsabilitat civil; aplicar o elaborar normes i procediments sobre responsabilitat civil específicament amb aquest fi, o bé aplicar o elaborar una combinació d'ambdós elements.

En aquesta reunió històrica de les parts en el protocol també es van adoptar disset decisions, entre les quals s'inclou l'adopció del Pla Estratègic sobre seguretat de biotecnologia per al període que va del 2011 al 2020³⁸. Aquest pla de deu anys per aplicar el protocol és un programa de treball sobre conscienciació, educació i participació amb relació a organismes vius modificats, i noves línies directrius sobre l'avaluació del risc i la gestió del risc. El Pla Estratègic per aplicar el Protocol de Cartagena estableix cinc àrees focals: facilitar l'establiment i el desplegament posterior de sistemes efectius de bioseguretat; enfortir capacitats; complir i controlar; intercanviar informació, i cooperar³⁹.

3.2. La COP 10: el Protocol d'accés i benefici als recursos naturals genètics

La Convenció de Diversitat Biològica s'enfronta, novament, a profundes divisions entre països rics i pobres sobre quina és la millor manera d'actuar per evitar el que, segons els experts, ha de ser una autèntica catàstrofe a escala planetària: el nombre d'espècies que estan desapareixent i la velocitat amb què ho fan són un senyal inequívoc que els ecosistemes i la base del desenvolupament humà s'estan alterant.

Els afers clau que s'han analitzat en la COP 10 són tres: fixar nous objectius per frenar la pèrdua d'espècies abans de 2020, trobar un acord internacional sobre condicions d'accés de les indústries del nord als recursos genètics dels països del sud i esbossar l'evolució de l'ajuda als països més pobres per protegir recursos naturals.

Així, els principals resultats de la Conferència de Nagoya van ser aprovar el Pla Estratègic per al període 2011-2020⁴⁰, el Protocol d'accés i benefici als recursos

³⁸ Vid. Pla Estratègic per al Protocol de Cartagena sobre Seguretat de la Biotecnologia per al Període de 2011 a 2020, Conferència de les Parts que actua com a reunió de les parts en el Protocol sobre seguretat de la biotecnologia, cinquena reunió, Nagoya, el Japó, 11-15 d'octubre de 2010, tema 17 del programa provisional, UNEP/CBD/BS/COP-MOP/5/16, 23 de juny de 2010.

Consulteu-lo a: <<http://www.cbd.int/doc/meetings/bs/mop-05/official/mop-05-16-es.pdf>>.

³⁹ Per consultar la resta de decisions adoptades per la COP/MOP 5, visiteu el lloc oficial: <<http://www.cbd.int/mop5/documents/>>.

⁴⁰ Consulteu el document del Pla Estratègic “Updating and Revision of the Strategic Pla for the post-2010 Període, Decision es adopti (advance unedited version)”, de 2 de novembre 2010, UNEP/CBD/COP/10/L. 44, a: <<http://www.cbd.int/cop/cop-10/doc/advance-final-unedited-texts/advance-unedited-version-strategic-plan-footnote-en.doc>>.

naturals genètics i esquemes financers per a projectes de conservació de la biodiversitat al món.

L'adopció d'aquests textos no va ser pacífica: alguns dels desacords van provenir de les delegacions de Veneçuela, Bolívia, Namíbia, Ucraïna i altres països que van optar finalment per no votar l'acord, però que van assegurar que no es tractava d'un avançament tan perfecte com s'esperava per a la Conferència. Així mateix, la delegació de Bolívia es va veure impedita a l'hora d'introduir una modificació al text del nou Pla Estratègic pel fet que el president de la Conferència, el ministre japonès de Medi Ambient, l'havia donat per aprovat.

El Pla Estratègic permet definir la política global en matèria de conservació i d'usos sostenibles de la biodiversitat i establir una visió a llarg termini fins al 2050, una missió fins al 2020, i 20 metes operatives per a la pròxima dècada a fi d'aturar la pèrdua de biodiversitat. El Pla Estratègic adoptat és equilibrat i realista, reflecteix aspectes de conservació, d'ús sostenible i de repartiment just i equitatiu dels beneficis generats pels recursos genètics, i fa particular èmfasi en el reforç de la integració dels objectius de biodiversitat en el disseny de polítiques sectorials. Les vint mesures destinades a ralentitzar les tendències actuals potencialment catastròfiques.

L'any 2002, es van proposar mesures però mai no van arribar a complir-se. A l'abril de 2002, les parts del conveni es van comprometre a aconseguir el 2010 reduir significativament el ritme actual de pèrdua de diversitat biològica en els plans mundial, regional i nacional com a contribució a la mitigació de la pobresa i en benefici de tota la vida de la Terra⁴¹. La Cimera Mundial sobre el Desenvolupament Sostenible i l'Assemblea General de les Nacions Unides van aprovar posteriorment aquest objectiu, i es va incorporar com una nova meta en els Objectius de desenvolupament del mil·lenni. La Conferència de les Parts va examinar la Meta 2010 durant les deliberacions sobre el Pla Estratègic del conveni durant les reunions sisena, setena, vuitena i novena. En la COP 9, les parts van examinar, a més a més, l'avaluació del Pla Estratègic més enllà de 2010 en la Decisió IX/9.

⁴¹ Consulteu el document de la Secretaria del Conveni sobre diversitat biològica “Perspectiva mundial sobre la diversitat biològica”, 2002, a: <<http://www.cbd.int/doc/gbo/gbo2/cbd-gbo2-es.pdf>>.

En aquest sentit, el Pla Estratègic, també anomenat Objectiu d’Aichi o Pla de Nagoya, parteix del reconeixement que la meta de 2010 per a la diversitat biològica no s’ha aconseguit, almenys no ho ha fet en l’àmbit mundial. Aquesta nova estratègia s’ha adoptat com a marc general de la diversitat biològica no sols per als convenis relacionats amb la diversitat biològica, sinó per a tot el sistema de les Nacions Unides. Les parts van acordar convertir aquest marc global internacional en una estratègia i un pla d’acció nacional en el transcurs de dos anys. En concret, van acordar, entre altres objectius:

- Reduir almenys la meitat i sempre que sigui possible, reduir fins a zero la taxa de pèrdua dels hàbitats naturals, incloent-hi els boscos.
- Establir una meta de 17% d’àrees terrestres i d’aigües continentals i el 10% de zones marines i costaneres.
- Establir, per mitjà de la conservació i de la restauració, un mínim del 15% d’àrees degradades.
- Realitzar esforços especials per reduir les pressions que enfronten els esculls de corals.

Si bé la missió del Pla Estratègic és aturar la pèrdua de biodiversitat, aquest pla s’oblida d’assenyalar la data concreta per aconseguir l’objectiu. Aquest, sens dubte, és un aspecte negatiu dels resultats de la Cimera de Nagoya: el fet d’arribar al fi sense definir cap data concreta per aturar la pèrdua de biodiversitat.

La segona qüestió clau, especialment important, de la COP-10, ha estat el fet d’aprovar el règim internacional sobre l’accés als recursos genètics i de participació justa i equitativa en els beneficis derivats de la seva utilització. Sens dubte, la recerca d’un marc jurídic per repartir equitativament els beneficis aconseguits per explotar recursos genètics —essencialment plantes, amb aplicacions farmacèutiques, la química i la cosmètica— ha estat el centre dels debats.

Aquest règim, la negociació del qual va començar el 2002, es va articular gràcies a la novena reunió del grup de treball sobre accés i participació justa en els beneficis (WGABS 9), que va tenir lloc a Cali, Colòmbia, del 22 al 28 de març 2010⁴², l’última

⁴² Report of the First Part of the Ninth Meeting of the Ad Hoc Open ended Working Group On Access and Benefit-Sharing, UNEP/CBD/WG-ABS/9/3.

de tres reunions previstes pel mandat de la novena reunió de la Conferència de les Parts, realitzada a Bonn, (Alemanya), al maig de 2008. Sota el mandat de la Decisió IX/35, aquesta desena reunió de la Conferència de les Parts (COP 10) havia d'haver adoptat el protocol al Conveni sobre la diversitat biològica sobre accés als recursos genètics i participació justa i equitativa en els beneficis que es derivin de la seva utilització, conegut comunament com Protocol ABS, per les sigles en anglès d'"Access and Benefit Sharing"⁴³.

Evidentment, el fracàs o l'èxit de la cita de Nagoya estava condicionat a l'adopció d'aquest protocol i, finalment, es va adoptar el Protocol de Nagoya⁴⁴, que s'espera que entri en vigor el 2012, amb el suport del Fons Mundial per al Medi Ambient d'un milió de dòlars per donar suport a la posada en marxa.

Els trenta articles del Protocol de Nagoya sobre l'accés als recursos genètics i a la participació justa i equitativa dels beneficis derivats de la seva utilització creen un marc que equilibra l'accés als recursos genètics sobre la base del consentiment fonamentat previ i condicions mútuament acordades amb la participació justa i equitativa dels beneficis, tenint en compte el paper important dels coneixements tradicionals.

En aquest sentit, d'acord amb l'article 1, el protocol precisa que el seu objectiu és la participació justa i equitativa en els beneficis que es derivin de la seva utilització, incloent l'accés apropiat als recursos genètics i la transferència apropiada de tecnologia, tenint en compte tots els drets existents sobre aquests recursos i tecnologies, principalment per a les comunitats locals i indígenes dels llocs d'on procedeixen, i mitjançant el finançament adequat, a fi de contribuir a la conservació de la diversitat biològica i a la utilització sostenible dels seus components.

L'article 4 regula la qüestió del repartiment just i equitatiu dels beneficis, que ha d'establir-se en els termes que convinguin mútuament les parts. Sobre els beneficis, el protocol estableix que poden ser monetaris o no, ja que podria tractar-se també del

⁴³ Vid. "Protocol on access to genetic resources and the fair and equitable sharing of benefits arising from their utilization", Decision as adopted (advance unedited version), Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity Tenth meeting, Nagoya, el Japó, 18-29 octubre 2010, agenda item 3, 2 novembre 2010. El text de projecte de protocol es troba disponible a: <<http://www.cbd.int/nagoya/outcomes/>>.

⁴⁴ Consulteu el text del Protocol a: <<http://www.cbd.int/cop/cop-10/doc/advance-final-unedited-texts/advance-unedited-version-ABS-Protocol-footnote-en.doc>>.

mateix accés als recursos genètics, per transferència de tecnologies pertinents, intercanvis d'investigació i desenvolupament, capacitat i altres. En termes monetaris necessita taxes d'accés o taxa per cada mostra recol·lectada, pagaments per avançat, pagaments fita, i pagament de regalies. Així com taxes de llicència en cas de comercialització, taxes especials per pagar fons fiduciaris que donin suport a la conservació i a la utilització sostenible de la diversitat biològica. De la mateixa manera, salari i condicions preferencials si es van convenir mútuament, finançament d'investigació, empreses conjunes i propietat conjunta dels drets de propietat intel·lectual pertinents. El llistat no exhaustiu de beneficis està inclòs en l'únic annex del protocol.

L'article 5, després de reconèixer els drets sobirans sobre els recursos naturals de les parts, regula l'accés als recursos genètics, d'acord amb la regulació i la legislació interna relativa a l'accés, a les condicions d'accés, al repartiment de beneficis i d'acord amb el consentiment previ informat de l'Estat que proporciona accés als recursos naturals o de l'Estat que ha adquirit els recursos genètics d'acord amb el Conveni. Així, d'acord amb la legislació interna de cada estat part, s'han d'adoptar les mesures apropiades a fi d'assegurar que s'obté l'aprovació o el consentiment previ informat i que es compta amb la participació de les comunitats locals i indígenes a l'hora d'autoritzar l'accés als recursos genètics.

L'article 5 bis regula l'accés als coneixements tradicionals associats amb els recursos genètics i estableix que, d'acord amb el dret intern, cada part ha d'adoptar les mesures apropiades per assegurar que l'accés als coneixements tradicionals associats amb els recursos genètics de les comunitats locals i indígenes es realitzi mitjançant el consentiment previ informat o amb l'aprovació i participació d'aquestes comunitats locals i indígenes i mitjançant els termes mútuament acordats.

El protocol, en l'article 7 bis, també proposa crear un mecanisme multilateral de beneficis compartits que operi a les zones transfrontereres, o en situacions en què el consentiment fonamentat previ no es pugui obtenir, amb el fi d'aconseguir el repartiment just i equitatiu dels beneficis derivats de recursos genètics i de coneixements associats.

Un altre aspecte important que cal destacar és l'article 9 del Protocol relatiu als coneixements tradicionals associats a recursos genètics, que fa una crida als estats part perquè, d'acord amb l'ordenament jurídic, tinguin en compte les regles consuetudinàries dels pobles i de les comunitats locals i indígenes. Així mateix, s'estableix la necessitat de garantir-ne la participació, i establir mecanismes per informar els usuaris potencials d'aquests coneixements sobre les seves obligacions, incloent les mesures per fer efectiu el repartiment just i equitatiu dels beneficis derivats de la utilització dels recursos genètics i dels coneixements associats a la seva utilització. Amb aquest fi, l'apartat tercer d'aquesta disposició determina que les parts han de donar suport a aquests pobles i comunitats locals i indígenes, mitjançant el desplegament de: protocols comunitaris d'accés als coneixements tradicionals i al repartiment de beneficis just i equitatiu derivats de la seva utilització; requisits mínims per establir els termes mútuament acordats per assegurar aquest repartiment just i equitatiu dels beneficis derivats de la utilització d'aquests coneixements associats als recursos genètics, i models de clàusules contractuals de repartiment de beneficis derivats d'aquesta utilització dels coneixements tradicionals associats amb els recursos genètics.

El tercer i últim punt clau de la COP-10 que cal destacar ha estat l'acord de les parts d'augmentar substancialment el nivell de recursos financers, a fi de donar suport a l'aplicació del Conveni sobre diversitat biològica. Aquest és, precisament, un dels aspectes més negatius que hem de destacar de la desena cimera, és a dir, la falta d'acords concrets en el principal punt de conflicte durant tota la cimera: el finançament. El suport financer per al Pla Estratègic que s'ha de realitzar en el marc de l'estratègia de mobilització de recursos. El compromís més important s'ha pospost: les parts fins i tot han de treballar per definir les metes i els mecanismes mitjançant els quals els recursos financers es pugui identificar, desembossar i canalitzar abans de l'onzena reunió de la Conferència de les Parts el 2012.

Malgrat els acords aconseguits, comptat i debatut, les parts, no han estat capaces d'arribar a un acord definitiu sobre tots aquests aspectes fonamentals i han ajornat per a la pròxima cimera el compromís de xifres concretes. Precisament, aquesta indefinició demostra el clar desinterès de les parts per afrontar el gran repte a què s'enfronta el planeta. En conseqüència, caldrà esperar la pròxima reunió de la Conferència de les

Parts (la COP-11), que es durà a terme el 2012 a l'Índia, per obtenir aquests compromisos.

En tot cas, els èxits d'aquesta cimera són una antesala esperançadora per a la pròxima conferència internacional: la Cimera de Cancun (Mèxic) sobre canvi climàtic, que tindrà lloc al desembre de 2010, de la qual us informarem en la “Crònica internacional” del pròxim número de la *Revista Catalana de Dret Ambiental*.